

ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ У ПЕРІОД ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ У 1917–1921 рр. (ДО 100-РІЧЧЯ ПОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ)

Петро Захарченко

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри історії права та держави
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)
z0609@ukr.net

Марія Мірошніченко

доктор юридичних наук, професор,
в. о. завідувача кафедри історії права та держави
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)
mariyami55@ukr.net

УДК 342.5

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО (1918 р.): ДО 100-РІЧЧЯ ЇЇ УТВОРЕННЯ

Анотація. Автори актуалізують питання історичного минулого, пов'язаного з формуванням національної політики гетьманом Павлом Скоропадським і його урядом за часів Української революції 1917–1921 рр. Аналізуються проблеми державного будівництва та юридичного забезпечення процесу становлення національної державності в 1918 р. Наголошується на суперечливому характері формування національної політики як самим П. Скоропадським, так і його достатньо часто змінюваними урядами. З одного боку, він декларував принципи державного будівництва, що ґрунтувалися на обстоюванні державного суверенітету та незалежності, українських традиціях та історичних здобутках, а з другого, – будучи продуктом російської імперської системи, тяжів до її культури та духовного світу, нею про-

дукованого. Автори наголошують саме на аспектах публічних, зримих, реальних, насамперед, юридичного і фактологічного характеру, які засвідчують реальну картину державного будівництва, де, без сумніву, переважав національний елемент. Наводяться численні приклади організаційно-правового забезпечення цього процесу, її зовнішня атрибутика, пов'язана з практичною діяльністю гетьмана та його адміністрації.

Аналізуються різноманітні сфери національно-культурного будівництва, у тому числі й розвиток судової системи, законодавства, налагодження міжнародних зв'язків тощо. Особлива увага приділена створенню судової системи, що стала логічним продовженням її реформування, започаткованого Українською Центральною Радою. Щоправда, курс, обраний попередницею, не знаходив повної підтримки у П. Скоропадського, скоріше він був її антагоністом. Відтак, з моменту здійснення державного перевороту (29 квітня 1918 р.) і до дня проголошення зловісної грамоти про федерацію з Росією та, відповідно, зречення від влади він наполегливо просував ідею організації судочинства на засадах колишньої Російської імперії, додаючи до неї національний зміст. Найбільшим його досягненням стало запровадження Державного Сенату як вищого судового органу Української Держави. Автори цілеспрямовано загострюють увагу на основних положеннях Закону "Про Державний Сенат" від 8 липня 1918 р., вказуючи на наміри гетьмана встановити в країні справедливе судочинство. Аналізований зміст закону є промовистим тому свідченням.

Акцентовано увагу на тому, що протягом семи з половиною місяців перебування гетьмана при владі йому вдалося окреслити основні напрями своєї національної політики, прийняти ряд законодавчих актів, але втілити всі свої ідеї в такий нетривалий час йому так і не вдалося. Сучасна Україна визнала заслуги Павла Скоропадського, визначивши йому гідне місце в пантеоні своїх національних героїв.

Ключові слова: національна політика; гетьман Павло Скоропадський; Українська Держава; Українська революція.

Відповідно до Указу Президента України від 22 січня 2016 р. "Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років" передбачено підготовку та публікацію наукових праць, присвячених 100-річчю подій Української революції 1917–1921 років, її ролі в історії України та Європи, а також життю і діяльності учасників українського визвольного руху початку ХХ ст. Одним із найбільш продуктивних в історії Української революції 1917–1921 рр., безперечно, був період Української Держави гетьмана П. Скоропадського. Позаяк як у вітчизняній, так і зарубіжній історіографії до нині тривають дискусії з приводу наявності українського національного змісту в діяльності гетьмана і його урядових структур, ми також не обійшли своєю увагою актуалізовану дослідниками тематику. 100-літній ювілей вікопомних подій також стимулює до роботи над виявленням і аналізом політико-правових засад формування національної політики в революційних умовах початку ХХ ст. Враховуючи зазначене, вважаємо, що *актуальність публікації по-*

Петро Захарченко, Марія Мірошніченко

лягає в осмисленні політики Української Держави 1918 р. у частині якості і своєчасності надання нормативно-правовими засобами національного характеру державному будівництву в епоху, що досліджується. Винесені уроки мають стати повчальними для нинішнього вітчизняного законодавчого корпусу в обслуговуванні національних інтересів, адже події і явища минулого і сучасності, здається, синхронізовані до максимуму. Йдеться про умови воєнно-революційного часу, в яких Україна перебувала 100 років тому і, на жаль, не зі своєї волі перебуває нині.

Історіографічний масив, присвячений Українській революції 1917–1921 рр., чималий, проте досліджень, спрямованих на виявлення заходів політико-правового характеру у царині проведення національної політики гетьманом П. Скоропадським, обмаль. Дискусія між дослідниками, що були прихильниками Української Центральної Ради, з одного боку, і прибічниками Української Держави, з другого, що здебільшого відбувалася в еміграційній літературі, конвертована у працях В. Винниченка, Д. Дорошенка, Р. Млиновецького, І. Нагаєвського, Н. Полонської-Василенко та інших. З проголошенням державної незалежності України до творчого дослідницького процесу долучилися як історики, так і історики права, серед них Б. Андрусишин, П. Гай-Нижник, В. Довбня, Ж. Дзейко, В. Єрмолаєв, В. Капелюшний, О. Копиленко, В. Нестеренко, В. Рум'янець, В. Сергійчук, В. Ульяновський, які не ставили собі за мету виявити стан правового забезпечення формування національної політики гетьманським урядом. Саме у відсутності відповідних праць вбачається ще один елемент актуальності обраної теми.

Апофеоз акції державного перевороту випав на церемонію обрання Павла Скоропадського гетьманом всієї України¹. Саме він, потомок українського гетьмана, генерал від інфантерії російської імператорської армії на з'їзді союзу земельних власників-хліборобів у м. Києві 29 квітня 1918 р. був обраний главою Української Держави. Наступні сто років у російській та зарубіжній історичній науці ведуться суперечки про те, ким був гетьман П. Скоропадський: “відданим патріотом” або “російським генералом”. Лише у радянській історіографії дискусій з цього приводу не було. Ім'я бойового генерала, його короточасна діяльність в Україні в 1918 р. на посаді гетьмана (глави держави. – П. З., М. М.) повсюдно згадується тільки через сприйняття його буржуазності, виключної підтримки його уряду поміщиками, куркулями і повної його залежності від присутніх у м. Києві німецьких військ. Адепти марксистсько-ленінської теорії, керуючись постулатами з сталінського курсу “Короткої історії ВКП (б)”, повторювали завчену ідеологему про скоєний ним “білогвардій-

www.pravo.ua.com.ua

¹ Петро Захарченко, *Селянська війна в Україні: рік 1918* (Ніглава 1997) 62.

ський контрреволюційний переворот, про його маріонетковий буржуазно-поміщицький уряд, що утримувався на німецьких багнетах”². Такі ідеологічні штампи, які насаджувалися десятиліттями в радянській історичній науці, а отже, і в суспільній свідомості, стверджує Я. Калакура, виявилися дуже живучими і знаходять своїх послідовників і сьогодні³. Проте остаточне рішення про підготовку допису, що має висвітлити постать Павла Скоропадського та продемонструвати конструкт його національної політики, ми прийняли після чергового перегляду кінофільму “Дні Турбіних”, створеного на основі роману “Біла гвардія” київського письменника і драматурга початку ХХ ст. М. Булгакова. Незважаючи на певну політичну заангажованість автора до подій Української революції 1917–1921 рр., її очільників, портрет М. Булгакова як відомого мислителя і філософа зручно розмістився в коридорах філософського факультету провідного навчального закладу України – Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Саме творчість М. Булгакова справила помітний вплив на формування образу гетьмана П. Скоропадського не лише в середовищі радянського обивателя, а й в окремих наукових та дослідницьких колах. Ми маємо намір донести іншу сторону діяльності гетьмана, яка має глибше познайомити читацький загал з державницькою позицією особи, іменем якої віднедавна названі вулиці у багатьох містах України, зокрема і в її столиці.

Актуалізований у другому реченні нашої статті дуалізм гетьманського урядування базується на висновку про розмитість, неакцентованість або, як нині модно говорити, про багатовекторність його політики. З одного боку, можна вести мову про бажання гетьмана створити незалежну національну державу та сформувати міцний плацдарм для боротьби з більшовиками, а з другого – у рамках можливого відродити модель суспільно-політичних та соціально-економічних відносин, поклавши в основу правові засади та державний устрій колишньої імперії. Проте таке зовні не природне поєднання двох завдань, як зазначають упорядники одного із збірників документів, присвячених діяльності його уряду, насправді стало можливим унаслідок історичних та політичних обставин, що склалися на той момент в Україні. Цілком резонним є їхній висновок про те, що в умовах остаточної невирішеності національного питання ‘не лише революційні процеси набули специфічну національну форму, але й зворотні процеси соціально-економічної реставрації також набули національного забарвлення’⁴. Саме тому наша публікація при-

² Радянська енциклопедія історії України, 1 т (Вища школа 1969) 418.

³ Я. Калакура, ‘Три образи Гетьманату Павла Скоропадського в українській історіографії’ (2013) 7 Національна та історична пам’ять 56.

⁴ Гетман П. П. Скоропадский. Украина на переломе. 1918 год: сборник документов (О Иванцова отв ред и отв сост, РОССПЭН 2014) 22.

Петро Захарченко, Марія Мірошніченко

свячена правовим засадам формування національної політики в Українській Державі у 1918 р. не лише колегіальними інститутами публічної влади, а й безпосередньо його очільником.

В одному із перших документів, ухвалених П. Скоропадським у момент приходу до влади 29 квітня 1918 р., зазначено, що віднині «влада управління належить виключно до гетьмана України у межах всієї Української Держави»⁵, тобто юридично вона переходить до рук колишнього генерала царської армії, для якого український народ, його національні прагнення були надто далекими і невиразними. Проте посада очільника держави зобов'язувала П. Скоропадського активно взятися за її розбудову у межах компетенції, визначеної цим Законом. А він наділяв надзвичайно широкими повноваженнями новообраного гетьмана. Так, відповідно до ст. 2 йому належала законодавча влада, адже він мав його затверджувати: «без його санкції ніякий закон не може мати сили»⁶. Він призначав голову уряду і за поданням останнього призначав і звільняв Кабінет Міністрів у повному складі. Щоправда, в Українській Державі запроваджувався інститут контрасигнації, за яким урядові акти мали бути погоджені, а на них поставлений підпис керівника уряду чи відповідного галузевого міністра. До повноважень гетьмана належало керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави. Паралельно він був головнокомандувачем української армії і військово-морського флоту. Словом, у гетьмана зосереджувалися величезні повноваження на магістральних напрямках політичної та соціально-економічної діяльності Української Держави. На питання, чи вдалося йому впоратися із ними в частині формування виразної української національної політики, ми й маємо відповісти у своїй розвідці.

У другому документі, оприлюдненому у день своєї інавгурації під назвою «Грамота до усього українського народу», П. Скоропадський факто відмовлявся від політики своєї попередниці Української Центральної Ради у сфері міжнаціональних відносин. Якщо остання закладала принципи будівництва української держави на етнічних засадах, викладених у III Універсалі Української Центральної Ради (далі – УЦР) та в Законі «Про національно-персональну автономію» 1918 р., то у кінці «Грамоти» гетьман закликав усе населення країни, незалежно від національності й віросповідання, допомагати йому розбудовувати Українську Державу. Отже, держава загалом і П. Скоропадський як її очільник зокрема окреслили орієнтир – розбудова української політичної нації, яку

www.pravoua.com.ua

⁵ Про тимчасовий державний устрій України: Закон Української Держави від 29 квітня 1918 р. (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України) ф 1064, оп 2, спр 1, арк 19.

⁶ Там само.

мають становити як етнічні українці, так і інші етноси, котрі мешкали на теренах України.

Суголосно з позицією гетьмана виступив виконувач обов'язків голови Ради Міністрів Української Держави М. Василенко, що 3 травня 1918 р. був призначений на цю посаду. Через кілька днів на з'їзді загальноросійської партії конституційних демократів він виголосив промову, в якій, як свідчать дослідники Української революції в еміграції, він задекларував свій український світогляд, 'кажучи, що він прийняв обов'язки українського міністра, вважаючи це своїм обов'язком, і що він не зійде з позиції, яка потрібна для добра Батьківщини – України'⁷. У подальших словах перед проросійськи налаштованою публікою голова Ради Міністрів був ще далекогляднішим. Він окреслив стратегічний напрям розвитку Української Держави, який полягав у необхідності усіма силами обстоювати суверенітет і незалежність, а одним із головних факторів державної самостійності України, як йому видавалося, мали бути швидкі і незворотні перетворення у гуманітарній та освітній сферах. 'Українська культура має суперничати з московською культурою, і це змагання сприятиме розвитку культури українського народу', – такими словами завершив свою промову один із очільників новоствореної держави⁸. Щоправда, виразна українська національна платформа М. Василенка залишилася лише усною декларацією, адже, не зумівши сформувати кабінет за участю представників соціалістичних партій, про що неодноразово заявлялося, він змушений був піти у відставку.

Дещо скореговану модель національної політики Української Держави запропонував керівник першого гетьманського уряду Ф. Лизогуб. Основні її обриси знайшли відображення у Заяві Ради Міністрів від 10 травня 1918 р., що з'явилася у зв'язку з відмовою діячів колишньої УЦР увійти до кабінету П. Скоропадського. У Заяві, зокрема, він торкнувся проблеми міжнаціональних відносин, яка в багатонаціональних державах надзвичайно гостро постає під час революційних подій. Україна не стала винятком. Отже, Ф. Лизогуб наголосив на беззастережному визнанні гетьманським урядом прав інших народів і національностей, що мешкають на українських територіях, та заявив про гарантії, які забезпечать їм захист від утисків і проявів нетерпимості щодо них.

Текст згаданого документа не обійшов своєю увагою й корінні інтереси українського народу. У Заяві зазначено, що гетьман і його уряд не мають жодних намірів ставити перешкоди для розвитку української нації, мови, культури, сприяння реалізації прагнення українців до власної держав-

⁷ М Пасічник, *Історія України: розвиток державності та культури* (УАД 2016) 134.

⁸ Там само.

Петро Захарченко, Марія Мірошніченко

ності. Навпаки, влада плекатиме ідею розвою усіх форм української державності.

Головне завдання, що виникло перед урядом, полягало у закріпленні в Українській Державі 'ладу і поведи край у повнім спокою і правдивій свободі аж до хвилини, коли дійсні представники народу без жодного натиску з якої-небудь сторони зійдуться разом, виявлять правдиву волю народу і установалять майбутній устрій України'⁹.

Слід зазначити, що формат забезпечення прав національних меншин, запропонований у Законі Української Народної Республіки "Про національно-персональну автономію" від 9 (22) січня 1918 р., не витримав випробування практикою і, відповідно, не знайшов підтримки у гетьманського уряду. Мета його ухвалення зводилася до того, щоб за допомогою створення національно-персональної автономії забезпечити право на самоорганізацію представникам так званих історичних націй та національних меншин, що мало здійснюватися через органи Національного Союзу, влада якого поширювалася на всіх його членів незалежно від місця проживання в Українській Народній Республіці¹⁰. Особливість Закону полягала в тому, що для перелічених у ньому історичних націй – російської, єврейської та польської, право на національно-персональну автономію гарантувалося прямою дією норми закону. Націям же білоруській, чеській, болгарській, молдавській, німецькій, татарській можна було скористатися цим правом шляхом подання до Генерального суду заяви не менше як 10 тис. громадян УНР, що ідентифікували себе з конкретною нацією. Кожній із них дозволялося утворити Національний Союз, члени якого заносилися в іменні списки, що у сукупності становили Національний Кадастр. Стаття 3 Закону гарантувала право кожного громадянина вимагати як свого включення до Національного Кадастру, так і виключення з нього на підставі особистої заяви про належність чи, навпаки, до конкретної нації. Отже, членство в Національному Союзі ґрунтувалося не на територіальній, а на національно-персональній основі.

Відзначимо, що органам Національного Союзу Закон надавав не громадський, а державний статус. Стаття 9 перерахувала ті інститути Національного Союзу, які його отримали. До них належали: Національні Збори – визнавалися вищими представницькими органами, котрі створювалися обраними громадянами УНР, що належали 'до цієї нації, котрим дійшло 20 років, на основі загального, без різниці статі та віри і рівного виборчого права, через безпосередні вибори і таємне голосування з при-

www.pravoua.com.ua

⁹ Там само 135-6.

¹⁰ М. Мірошніченко, "Закон про національно-персональну автономію" Української Народної Республіки: історичне значення для сучасної конституційно-правової практики України' (2017) 3 Право України 40.

ложенням принципу пропорціонального представництва¹¹; Національна Рада – вищий виконавчий орган Союзу, що обирався Національними Зборами та був відповідальним перед ними.

На наше глибоке переконання, Закон слід розглядати як повноцінний модельно-правовий акт, комунікативна сутність якого виражається у синтезі спільних прав та обов'язків української нації з правом громадян української держави у формі УНР, де творча роль у формуванні єдиної демократичної держави рівних правових можливостей відводиться і гарантується на конституційному рівні представникам усіх національностей та етнічних груп, що консолідуються навколо титульного українського етносу.

Проте з огляду на бачення інших підходів у формуванні національної політики Української Держави 9 липня 1918 р. П. Скоропадський затвердив підготовлений Радою Міністрів Закон про скасування національно-персональної автономії та ліквідацію національних міністерств, що були створені за доби УЦР. Їхні функції передавалися Міністерству внутрішніх справ і Міністерству народної освіти та мистецтв. Пояснюючи здійснений крок, П. Скоропадський заявив, що надання окремому народу національних привілеїв може сприяти посиленню конфронтації на міжетнічному ґрунті в державі, що не є бажаним явищем для її розвитку¹².

Природно, що ухвалення названих вище актів конституційного характеру, відповідно, скасування законів УЦР викликало розчарування, а з часом і відверту конфронтацію до гетьмана і його уряду з боку соціалістичних партій, представлених у своїй більшості в розпущеній Центральній Раді. Найбільш в'їдливо висміював організацію гетьманської влади у царині національної політики відомий український прозаїк, що на початку Української революції став Головою генерального секретаріату (уряду. – П. З., М. М.) УНР В. Винниченко. У притаманному для себе саркастичному стилі він писав:

З усього кабінету міністрів один чи два міністри знали українську мову <...> Сама “верховна влада”, емблема, так сказати, національно-українського характеру держави, гетьман теж по-українськи говорити не вмів. Все оточення його, “двір”, складалося із руської “забубенної” офіцерні, яка істинно-руськими словами лаяла й висміювала й українську державу, й українську мову, й усе українське¹³.

¹¹ Про національно-персональну автономію: Закон Української Держави від 22 січня 1918 р. URL: [www.hai-nuzhnyk.in.ua/doc2/1918\(01\)22.zakon.avtonomiya.php](http://www.hai-nuzhnyk.in.ua/doc2/1918(01)22.zakon.avtonomiya.php) (дата звернення: 26.05.2018).

¹² В Нестеренко, ‘Національна політика Української Держави’ (2012) 17 Вісник КНЛУ. Серія “Історія, економіка, філософія” 88.

¹³ Володимир Винниченко, *Відродження нації (Історія української революції: марець 1917 р. – грудень 1919 р.)*, т 3 Доба гетьманщини (Дзвін 1920) 62.

Петро Захарченко, Марія Мірошніченко

Не менш критичну оцінку намірам розбудувати українську державу, спираючись на проросійський елемент в уряді, дав майбутній глава уряду Директорії УНР І. Мазепа, щоправда його висловлювання також були досить далекими від правди. Зрозуміло, що партійно-політична боротьба між соціалістами, що уособлювали УЦР та до яких належав і сам І. Мазепа, та гетьманом, який спирався на заможне селянство та підприємницько-промислові кола, апіорі накладала свій відбиток на особисте сприйняття автора мемуарів. Після поразки Української революції та виїзду в еміграцію до Чехословаччини колишній глава уряду “Другої” Української Народної Республіки занотував:

Режим гетьманщини ставав чим далі все більш реакційним і протиукраїнським. Йшла рішуча і безоглядна реставрація старого дореволюційного ладу як в соціальному, так і в національному розумінні. Все українське було взяте в підозріння. Адміністрація в центрі і на місцях підбиралася із реакційних російських елементів¹⁴.

Такі характеристики мало схожі на об’єктивну реальність, проте ми їх навмисно наводимо для розуміння читачем особливої конфронтації між двома політичними полюсами в середині України.

Таким чином, колишні очільники Української Народної Республіки, діячі УЦР стали в жорстку опозицію до гетьмана П. Скоропадського, звинувачуючи його насамперед у ліквідації власних (надто перебільшених. – П. З., М. М.) здобутків у царині відродження національного українського культурного простору.

Особисте ставлення до шляхів забезпечення міжнаціонального миру в Українській Державі гетьман П. Скоропадський сконцентровано виклав у своїх пізніших мемуарах, роботу над якими він розпочав за три тижні після еміграції до Німеччини у 1918 р. Своє життєве кредо, що стало базою національної політики Української Держави, він висловив так:

<...> мне и казалось, да и кажется до сих пор, что для России единой никакой опасности не представляет федеративное устройство, где бы всякая составная часть могла свободно развиваться: в частности, на Украине бы существовали две параллельные культуры, когда все особенности украинского мирозерцания могли бы свободно развиваться и достигать известного высокого уровня...¹⁵.

Словом, гетьман виходив із того, що майбутнє України на засадах федерації завжди має бути пов’язане з Росією, а культура обох народів має

¹⁴ І Мазепа, *Україна в огні й бурі революції (1917-1921)* (Темпора 2003) 63.

¹⁵ Павло Скоропадський, *Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918* (Філадельфія 1995) 48.

взаємозбагачувати одна одну. У цій системі культурних зв'язків між іншими націями і народами, що проживали в Україні, особливостей національного духовного світу П. Скоропадський не бачив.

Як українець за етнічним походженням і гетьман Української Держави за посадовими обов'язками П. Скоропадський все ж, якщо не докладав зусиль, то не заважав українізації державного апарату, який переважно складався з колишніх царських чиновників. Наприклад, у військовому міністерстві наказувалося вести діловодство державною мовою, а в усіх установах і частинах негайно організувати курси українознавства. Так, Міністр шляхів Б. Бутенко так боровся з саботажем у своєму апараті:

До міністерства доходять відомості, що деякі вищі урядовці примушують службовців балакати з ними московською мовою, а також були випадки, що поверталися для перекладу надходячі до інституцій прохання, що службовці здебільшого припинили навчання державної мови на курсах. Наказую твердо пам'ятати, що в Українській Державі державною мовою є українська. Пропоную на всі папери, які надходять до інституцій, написані українською мовою, на тій же мові й відповідати¹⁶.

У своїх спогадах, розмірковуючи над помилками, допущеними ним і його урядовими структурами в царині національної політики, П. Скоропадський намагався окреслити підвалини національної політики. Як і в інших сферах державного будівництва, вона позначена намаганнями знайти компроміс у позиціях, у спробах провести певну серединну лінію, а отже, нерідко виглядає досить суперечливою¹⁷. Він вважав, зокрема, що врятувати Україну можна, 'висунувши сильно український націоналізм, але не на шкоду російським культурним починанням і не виховуючи ненависті до Росії, а даючи вільно розвиватися здоровим починанням українства'. П. Скоропадський наголошував, що тяжіння до Галичини і галицького світогляду він не хотів, вважаючи, що це 'привело б нас до духовного і фізичного зубожіння'¹⁸.

Павло Скоропадський інколи порівнював наддніпрянську інтелігенцію з галицькою. Він був переконаним, що розвиток революції склався щасливо для українського національно-визвольного руху як у Наддніпрянській Україні, так і в Галицькій. Галичанам він віддає перевагу в тому, що вони, мовляв, інтелігентніші, але, на жаль, їхня культура надто різниться з культурою наддніпрянських українців. З погляду соціального вони поміркованіші, а головне – не сповідують соціалістичної

¹⁶ М Пасічник (н 7) 222.

¹⁷ Р Пиріг, *Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси* (Інститут історії України 2011) 273.

¹⁸ Гетман П. П. Скоропадский. Украина на переломе. 1918 год: сборник документов (н 4) 132.

Петро Захарченко, Марія Мірошніченко

ідеології, і тому є набагато ближчими до політичного світогляду П. Скоропадського. У цьому сенсі їхня корисність для українського державного будівництва є беззаперечною, адже може стримати запал місцевої інтелігенції, вихованої в умовах цілковитої російської освіти з усіма притаманними їй негативними рисами. Але через ненависть до Великої Росії, як стверджує у мемуарах, йому доводилося багато з ними боротися.

Відчуваючи не визначену чітко політику П. Скоропадського у мовному питанні, його вагання між двома берегами, російським та українським, у серпні 1918 р. представники Союзу земельних власників (одна з найбільших за капіталом і проросійськи налаштованих політичних сил, на яку спирався гетьман. – П. З., М. М.) подали міністру внутрішніх справ “Записку о русском языке”, в якій домагалися відміни, введеного революційним урядом “галицько-латинського язика, некультурного и чуждого для Украины”¹⁹. Хоча цей українофобський проект і не був реалізований, але те, що такі наміри мали місце, є свідченням, з одного боку, невиразного підходу влади до функціонування відповідного мовного режиму, а з другого – говорить про слабкість державної політики, бо в умовах незахищеності в країні, де у назві перша частина звучить як “Українська”, без підтримки держави українська мова розвиватися не спроможна.

Павло Скоропадський, а передусім його українське оточення, розуміли необхідність відродження української національної культури, освіти, науки. Так, 29 червня 1918 р. на прийомі учителів він виголосив надзвичайно патріотичну промову, в якій наголосив на згубному впливі 250-літнього перебування українців у російському ярмі. Звертаючись до представників педагогічного загалу, він, зокрема, дав їм таку настанову:

Вас же панове, прохаю, коли роз’їдетеся на свої посади, прикласти весь свій розум і любов до Неньки-України на те, щоб підняти рідну національну школу якнайвище, розуміючи, що тільки освіта допоможе народові використати ті багатства, котрі сховані як в нас самих, так і у всій Українській Державі і що тільки вона допоможе народові вийти на кращий, спокійний і рівний шлях життя²⁰.

На відміну від діячів Української Центральної Ради, які вбачали розвій молодій українській державності в наданні юридичних преференцій титульній нації, тобто частині населення держави, національність якої визначала офіційне її найменування, гетьман і його уряд керувалися принципом територіального патріотизму. У своїй національній політиці П. Скоропадський зробив спробу побудувати українську політичну на-

¹⁹ Р Млиновецький, *Нариси з історії українських визвольних змагань 1917-1922 рр. Про що історія мовчить* (Каменярь 1966) 238.

²⁰ ‘З думок гетьмана Павла Скоропадського’ (1947) 3 Голос Державника I-II.

цію за зразком окремих західних держав, взявши за основу компонент української етнічної культури. Отже, українізація державних, культурно-освітніх установ, що була започаткована в період УЦР, не припинялась. Водночас громадянами Української Держави за Законом “Про громадянство Української Держави” від 2 липня 1918 р. визнавалися всі, хто мешкав на її території. У статті 4 названого нормативного акта, зокрема, йшлося:

Усі російські піддані, що перебувають на Україні під час видання цього закону, визнаються громадянами Української Держави. Хто з них не схилюється підлягати цій постанові, той мусить подати про те заяву місцевому старості на протязі місяця від дня одержання цього закону на місцях для запису в особливий алфавит підданих і громадян чужих Держав²¹.

Стаття 24 розділу “Про закони” передбачала обов’язковість сили закону без винятку як для українських підданих, так і для іноземців (чужинців). Словом, Закон “Про громадянство Української Держави” від 2 липня 1918 р. дозволив не лише громадянам УНР стати громадянами Української Держави, а й колишнім підданим Російської імперії набути відповідного статусу²². Отже, гетьман відмовився від розподілу поліетнічного населення України за ознакою національності. Він чітко визначив курс на побудову громадянського суспільства з його атрибутами, де етнічне походження особи визнавалося приватною справою особи.

Причиною запровадження “нульового варіанта” при отриманні громадянства стало здійснення жовтневого більшовицького перевороту в Петрограді і репресії, що розпочалися там щодо колишніх царських офіцерів та державних чиновників. Законом про громадянство гетьман де-юре надавав притулок підданим колишньої Російської імперії, які потрапили під репресивний маховик, що розкручувався більшовицьким політичним режимом.

Важливою складовою формування національної політики Української Держави був підписаний 8 липня 1918 р. П. Скоропадським Закон “Про утворення Державного Сенату”, який мав запрацювати з 1 вересня 1918 р. У “Пояснювальній записці до законопроекту про утворення Державного Сенату” Міністерство судових справ, перейменоване у Міністерство юстиції, вказувало на три ймовірні шляхи проведення реформи Державного Сенату. Перший шлях передбачав повне копіювання законів про порядок організації та діяльності Правительству-

²¹ Про громадянство Української Держави: Закон Української Держави від 2 липня 1918 р. URL: [http://www.hai-nuzhnyk.in.ua/doc2/1918\(08\)02.zakon.php](http://www.hai-nuzhnyk.in.ua/doc2/1918(08)02.zakon.php) (дата звернення: 26.05.2018).

²² П Захарченко, *Історія держави і права України: підручник* (Атіка 2005) 259.

Петро Захарченко, Марія Мірошніченко

чого Сенату Російської імперії, другий – створення Державного Сенату на цілком нових законодавчих засадах, третій варіант – комбінований, тобто передбачалося визнати тимчасово базовими комплекс законодавчих актів Російської імперії зі змінами ‘раніше виданими і тепер не скасованими законами Української Держави’. З огляду на ‘великі витрати часу для розроблення подібного закону, через те з практичних міркувань і беручи до уваги державну необхідність негайно створити Державний Сенат’, Міністерство юстиції зупинилося на третьому варіанті створення і правового забезпечення діяльності Державного Сенату²³.

Закон “Про утворення Державного Сенату” від 8 липня 1918 р. визначив порядок формування, структуру, повноваження найвищого органу судової влади Української Держави, вимоги до сенаторів, порядок їх призначення та зміщення з посад, котрі вони обіймали, тощо²⁴.

Арт. 1 та 2 Закону передбачали функціонування Державного Сенату у складі Загальних зборів та трьох генеральних судів: Адміністративного, Цивільного та Карного. Крім того, у визначених приписами Закону випадках у складі Сенату мали діяти Загальні збори цивільного та кримінального генеральних судів, Об’єднана присутність усіх трьох генеральних судів, Об’єднана присутність адміністративного та цивільного генеральних судів, Об’єднана присутність адміністративного та кримінального генеральних судів, а також Вища дисциплінарна присутність, що повністю відповідає структурі Правительствуючого Сенату Російської імперії з огляду на зміст Статуту кримінального судочинства від 20 листопада 1864 р.

Уперше на посаду сенаторів призначав гетьман. Пізніше вони обиралися усім складом Державного Сенату і затверджувалися очільником держави. Кандидати мали відповідати таким вимогам: диплом про вищу юридичну освіту і не менше 15 років трудового стажу в судових органах на посадах, не нижчих судового слідчого чи товариша прокурора окружного суду, на адвокатській службі чи викладацькій роботі. Для претендентів на посаду сенаторів Цивільного Генерального суду до трудового стажу зараховувався 5-річний термін перебування на посаді секретаря цивільного департаменту судової палати, а для кандидатів на посаду судді Адміністративного Генерального суду існувала вимога про вищу освіту і роботу впродовж 15 років на державній чи громадській службі. Так прокоментував цю частину законопроекту свого міністерства його очільник М. Чубинський:

²³ Пояснювальна записка до законопроекту про утворення Державного Сенату (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України) ф 2207, оп 1, спр 1616, арк 33-34.

²⁴ П Захарченко, “Короткий звіт про діяльність Міністерства юстиції від 3 травня по 27 липня 1918 р.” як джерело до вивчення проекту реформування судової системи в Українській Державі’ (2013) 1-2 Малий і середній бізнес (право, держава, економіка) 14-5.

Немає жодного сумніву, що таке збільшення у цьому законі стажу попередньої служби в судовім присуді та адвокатської діяльності є гарантією того, що посади сенаторів будуть обсаджуватися особами, цілком підготовленими до такої відповідальної діяльності²⁵.

Сенаторам заборонялися будь-які інші види діяльності, окрім наукової та викладацької. Зі збереження місця в Сенаті його членам дозволялося обіймати посади міністрів, державних секретарів чи їхніх заступників.

Сенатор отримував достатньо вагомі правові гарантії своєї недоторканності. Навіть його тимчасове усунення від виконання службових обов'язків здійснювалося за ускладненою процедурою. Дозвіл на притягнення сенатора до кримінальної відповідальності міг бути наданий лише Загальними зборами Сенату. Законодавець також ускладнив процедуру цілковитого звільнення сенатора з посади і позбавлення звання сенатора (ст. 11). Це могло статися лише за вироком дисциплінарного чи кримінального суду (ст. 12). У разі здійснення посадового злочину член Державного Сенату притягувався до відповідальності за письмовою згодою Ради Міністрів, затвердженою гетьманом (ст. 13), а до дисциплінарної – винятково Загальними зборами Сенату (ст. 14). Порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності судді генерального суду врегульовувався не власним законом Української Держави, а рецепційованими положеннями із “Устава судебных установлений” Російської імперії від 20 листопада 1864 р. Законодавець імперативно заборонив переводити сенаторів із одного генерального суду до іншого без їхньої згоди.

Обрання кандидата на посаду, позбавлення звання, звільнення та тимчасове усунення сенатора від посади здійснювалося шляхом голосування, за наявності кворуму у дві третини присутніх від усіх членів Державного Сенату або членів генерального суду за приналежністю. У разі коли голоси поділилися порівну, навіть тоді, коли за одну із пропозицій голосував Президент Сенату чи Голова окремого генерального суду, вибори вважалися такими, що не відбулися.

Не можна не погодитися з думкою сучасного дослідника історії українського касаційного законодавства А. Степанюка про те, що члени Державного Сенату були достатньою мірою захищені від втручань у свою діяльність як з боку судової адміністрації, так і самого гетьмана. Правові норми, що містяться в Законі “Про утворення Державного Сенату” від 8 липня 1918 р., забезпечували недоторканність сенаторів, сприяючи їм об'єктивно і незаангажовано розглядати кримінальні, цивільні чи адмі-

²⁵ Пояснювальна записка до законопроекту про утворення Державного Сенату (н 23) 36.

Петро Захарченко, Марія Мірошніченко

ністративні справи в найвищій судовій інстанції країни, виконувати інші, передбачені чинним законодавством функції²⁶. Як бачимо, в умовах Першої світової війни, перманентно триваючого конфлікту з більшовицькою Росією, розрухи, завданої невдалими експериментами Центральної Ради, Українська Держава гетьмана П. Скоропадського ставила перед собою завдання розбудови ефективного механізму здійснення верховного правосуддя на засадах відокремлення судочинства від органів державної влади, запобігання можливим стороннім впливам з метою ухвалення неправосудних рішень зокрема і розвою національного державного будівництва загалом. Це відбувалося інколи мимоволі, знехотя, почасти, як свідчать мемуари гетьмана, під тиском німецької військової влади чи інших обставин, але об'єктивно – в інтересах української державності.

Слід зазначити, що у межах названих семи статей законодавець постійно посилається на російські законодавчі аналоги, в основному ухвалені під час проведення судової реформи 20 листопада 1864 р. Як бачимо, основним джерелом права, яке лягло в основу перетворень вищої судової установи Української Держави, стало “Учреждения судебных установлений” Російської імперії від 20 листопада 1864 р.

Отже, регламентація організації роботи Державного Сенату Української Держави відбулася на основі законодавства гетьманської влади, а повноваження генеральних судів як установ касаційного провадження визначені законодавством царської Росії, за яким упродовж кількох десятиліть функціонував Правительствующий Сенат імперії.

Важливою і дуже гострою проблемою для усіх інститутів Державного Сенату на практиці стала мова офіційного діловодства, у тому числі і в касаційних судових інстанціях. Офіційними мовами ділових паперів генеральних судів були як російська, так і українська. В окремих рішеннях карного Генерального суду, зокрема, у справах, де суддею-доповідачем був А. Марголін (російськомовний, іудей за віросповіданням, який і в еміграції палко підтримував українську національну владу. – П. З., М. М.), зустрічаємо судові провадження і українською, і російською мовами. Проте переважно мовою документообігу в генеральних судах Державного Сенату була російська мова. Проти такого стану речей інколи категорично висловлювались окремі сенатори. Так, дослідник історії судових установ доби Української революції Ю. Вовк наводить прізвище С. Шелухіна, колишнього Міністра судових справ Української Центральної Ради. Отримавши ділові папери, підготовлені лише російською

www.pravoua.com.ua

²⁶ А Степанюк, ‘Касаційне провадження у Державному Сенаті Української Держави (1918 р.): законодавче забезпечення та судова практика’ (дис канд юрид наук, Нац акад внутр справ 2015) 78.

мовою, він відмовився їх розглядати і повернув назад до канцелярії²⁷. Нагадаємо, що С. Шелухін завжди виступав прихильником надання українській мові офіційного державного статусу, про що свідчать мемуари П. Скоропадського. Характеризуючи в одному із місць спогадів сенатора С. Шелухіна як ‘людину порядну’, в іншому місці гетьман назвав його особою з ‘крайнім українським шовіністичним напрямом, яке затуманило в нього правильний погляд на питання, пов’язані з українством’²⁸. Не будемо вступати з гетьманом у дискусію щодо послідовності С. Шелухіна у справі відстоювання українських національних інтересів, проте висловимо своє заперечення щодо правильності вживання главою держави терміна “шовінізм” у висловленому контексті.

Проблема мови діловодства стала предметом розгляду на других Загальних зборах Державного Сенату, на яких були присутні понад 50 сенаторів. Її озвучив Президент Сенату М. Василенко. Висновок стосовно цього питання готував прокурор Загальних зборів Є. Лашкар'єв. Під час дискусії була оприлюднена довідка прокурора цивільного Генерального суду, в якій зазначалося, що із семи засідань суду чотири були проведені російською мовою, два – українською мовою і лише на одному засіданні використовувалися паралельно дві мови. Отже, Загальні збори повинні були вирішити, якою мовою послуговуватися в подальшій роботі інститутів Державного Сенату. Позаяк розгляд цього питання набрав серйозної емоційної напруги, жодного позитивного рішення Загальні збори не ухвалили. Зі спогадів П. Скоропадського стало відомо, що він розпорядився не повертатися до розгляду мовного питання у Сенаті²⁹.

Попри позицію гетьмана, дискусії щодо вживання української мови в роботі Державного Сенату не вщухали, адже П. Скоропадський не наважився ухвалити закон про статус української мови як державної. Щоправда, окремі керівники центральних органів державної влади сприймали як доконаний факт державність української мови і зобов’язували своїх підлеглих вживати її у своїй діяльності. Так, Міністр ісповідань (культів. – П. З., М. М.) гетьманського уряду В. Зінківський в одному із своїх розпоряджень зажадав від керівників ‘усіх департаментів зробити циркулярне розпорядження до всіх підлеглих їм інституцій, аби вони вживали з Міністром Ісповідань виключно Української мови яко мови державного’³⁰. Слід сказати, що сам очільник міністерства напередодні зізнається, що сам недосконало володіє українською мовою. А під час за-

²⁷ Ю Вовк, *Організація, структура та компетенція судових органів Української Держави (1918 р.)* (Світ 1999) 22-3.

²⁸ Гетман П. П. Скоропадский. Украина на переломе. 1918 год: сборник документов (н 4) 257.

²⁹ Там само.

³⁰ Розпорядження Міністра культів Української Держави від 16 липня 1918 р. (*Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*) ф 1071, оп 1, спр 103, арк 19.

Петро Захарченко, Марія Мірошніченко

сідання другої сесій Всеукраїнського Церковного Собору 6 липня 1918 р., на якому були присутні в абсолютній своїй більшості прихильники російської православної церкви, від імені учасників форуму з привітанням гетьману після його промови виступив митрополит Херсонський М. Платон, який під враженням літературного мовлення глави держави у відповідь висловлювався українською мовою³¹. Ці епізоди говорять про серйозність намірів П. Скоропадського і його уряду впроваджувати національний елемент у розбудову держави та її органів.

Проте освітня сфера була забезпечена нормативно-правовим актом, що регламентував мовний режим у школах. Так, 1 серпня 1918 р. Рада Міністрів ухвалила Закон Української Держави “Про обов’язкове вивчення української мови і літератури, а також історії та географії України в середніх школах”, починаючи з 1918–1919 навчального року. У статті 1 Закону зазначалося:

По всіх середніх хлоп’ячих і дівочих загальноосвітніх, професійних, комерційних і інших школах, учительських семінарах та інститутах, а також духовних семінаріях, обов’язково викладається українська мова і література, задля чого визначається не менше 3 годин тижнево в перших 5-ти класах, а в 2-х останніх класах – не менше 2 годин, та географія і історія України, для яких мають бути визначені не менше як по 2 години тижнево в 2-х останніх класах кожної школи³².

Обіжник Міністерства народної освіти і мистецтва у справі викладання у вищій початковій школі від 5 серпня 1918 р. наказував у тих школах, в яких ще не було запроваджено навчання українською мовою, а за складом учнів українці становили більше 50 %, запровадити у новому навчальному році у першому класі викладання українською мовою, у вищих класах потрібно було готуватися до переходу на викладання усіх дисциплін українською мовою, у решті шкіл обов’язково ввести українознавчі дисципліни, що мали викладатися тією мовою, якою ведеться навчання³³.

Загалом національна політика гетьманського уряду в освітній сфері свідчить про певну спадкоємність зі стратегічним вектором, розробленим Українською Центральною Радою. Слід зазначити, що підвалини для ухвалення нормативно-правових актів гетьманом П. Скоропадським закладалися рішеннями та постановами УЦР. Однак були й істотні

³¹ Там само, спр 220, арк 38-9.

³² Про обов’язкове навчання української мови і літератури, а також історії та географії України в середніх школах: Закон Української Держави від 1 серпня 1918 р. URL: <https://history.vn.ua/book/xrestomatia/460.html> (дата звернення: 26.05.2018).

³³ Ю Орел, ‘Українізація освіти у період визвольних змагань 1917-1920 років’ (2017) 3-4 Архіви України 13.

зміни. Зокрема, суттєво трансформувалися методи та тактика українізації освіти в Українській Державі. Хоча діячі УНР постійно говорили про демократизацію шкільної сфери, часто на практиці вони діяли лише адміністративними методами, незважаючи на спротив батьків та учнів. Тому гетьманський уряд відмовився від конфронтації з педагогічними та батьківськими колективами і почав у містах створювати українські гімназії паралельно (а не замість) з російськими. У селах українізація освітньої сфери проходила тими ж методами, як і у період УНР.

Як зазначалося, гетьманською владою усвідомлювалася необхідність забезпечення на рівні законів прав національних меншин, що проживали в Українській Державі. Так, у Законі від 29 серпня 1918 р. про створення Кам'янець-Подільського університету йшлося про необхідність запровадження в навчальний процес української мови викладання. Разом із тим в окремих випадках дозволялося проводити лекційні заняття російською мовою. Згідно з ухваленим Законом планувалося організувати на історико-філологічному факультеті кафедри польської та єврейської мови і літератури³⁴. Проте більшість законодавчих актів, ухвалених гетьманом П. Скоропадським, так і не вдалося втілити в життя.

З нагоди 100-літнього ювілею його гетьманування історики та правники судять та оцінюють діяльність П. Скоропадського, у тому числі й за досягненнями у сфері законодавчого забезпечення формування національної політики, дуже невиразними фарбами. Щоправда, у більшості своїй вони суголосні. Так, цілком резонною, на нашу думку, є національна ідентифікація П. Скоропадського як будівничого 'ані української, ані російської держав', висловлена львівським істориком Я. Грицаком. 'Гетьманський режим, – пише він далі, – прагнув упровадити нову концепцію української нації, яка ґрунтувалася не на знанні української мови, а на лояльності до Української Держави'³⁵.

Висновки. Отже, за сім з половиною місяців розбудови Української Держави гетьман П. Скоропадський досить багато уваги приділяв формуванню на законодавчому рівні національної політики. Відзначаючи активність у цьому сегменті правотворчості, слід визнати, що вона була непослідовною та суперечливою, що, зрештою, такими самими епітетами характеризує й спроби інших сил національної палітри, котрі намагалися прийти чи утвердилися у владі. З поставленим завданням щодо створення української політичної нації гетьман і його уряди не впоралися, адже П. Скоропадському не вдалося сконсолідувати українське суспільство, визначити магістральний шлях його розвитку, залучити усі

³⁴ (Державний вісник, 29 Серпень 1918).

³⁵ Я Грицак, *Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття* (Генеза 2000) 129.

Петро Захарченко, Марія Мірошніченко

здорові та творчі сили до творчої і несамовито важкої праці. Було чимало зроблено для правового забезпечення розвитку національно культурно-освітньої сфери, що на практиці продемонструвало перші вагомі результати ще за доби правління гетьмана. Представникам національних меншин, після ліквідації законодавства Української Народної Республіки про національно-персональну автономію, були надані всі умови для задоволення своїх національно-культурних потреб. Проте, на жаль, П. Скоропадському так і не вдалося досягти міжетнічного порозуміння і загальнонаціональної злагоди.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Poiasniuvalna zapyska do zakonoproektu pro utvorennia Derzhavnogo Senatu [Explanatory Note to the Draft Law on the Establishment of the State Senate] (*Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy*) f 2207, op 1, spr 1616, ark 33-34 (in Ukrainian).
2. Pro hromadianstvo Ukrainiskoi Derzhavy [On the Citizenship]: Zakon Ukrainiskoi Derzhavy [Law of the Ukrainian State] vid 2 lypnia 1918 r. URL: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918\(08\)02.zakon.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918(08)02.zakon.php) (accessed: 26.05.2018) (in Ukrainian).
3. Pro natsionalno-personalnu avtonomiiu [About national-personal autonomy]: Zakon Ukrainiskoi Derzhavy [Law of the Ukrainian State] vid 22 sichnia 1918 r. URL: [www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918\(01\)22.zakon.avtonomiya.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1918(01)22.zakon.avtonomiya.php) (accessed: 26.05.2018) (in Ukrainian).
4. Pro oboviazkove navchannia ukrainiskoi movy i literatury, a takozh istorii ta heohrafii Ukrainy v serednikh shkolakh [On Compulsory Education of Ukrainian Language and Literature, as well as History and Geography of Ukraine in Secondary Schools]: Zakon Ukrainiskoi Derzhavy [Law of the Ukrainian State] vid 1 serpnia 1918 r. URL: <https://history.vn.ua/book/xrestomatia/460.html> (accessed: 26.05.2018) (in Ukrainian).
5. Pro tymchasovyi derzhavnyi ustrii Ukrainy [About the temporary state system of Ukraine]: Zakon Ukrainiskoi Derzhavy [Law of the Ukrainian State] vid 29 kvitnia 1918 r. (*Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy*) f 1064, op 2, spr 1, ark 19 (in Ukrainian).

Cases

6. Rozporiadzhennia Ministra kultiv Ukrainiskoi Derzhavy [Decree of the Minister of Cults of the Ukrainian State] vid 16 lypnia 1918 r. (*Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy*) f 1071, op 1, spr 103, ark 19 (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

7. Hrytsak Ya, *Narys istorii Ukrainy. Formuvannia modernoi natsii XIX-XX stolittia [Essay on the History of Ukraine. Forming the Modern Nation of the XIX-XX Century]* (Heneza 2000) (in Ukrainian).

8. Mazepa I, *Ukraina v ohni y buri revoliutsii (1917-1921) [Ukraine in the fire and the storm of revolution (1917-1921)]* (Tempora 2003) (in Ukrainian).
9. Mlynovetskyi R, *Narysy z istorii ukrainskykh vyzvolnykh zmahhan 1917-1922 rr. Pro shcho istoriia movchyt [Essays on the history of the Ukrainian liberation struggle of 1917-1922. About what the story is silent]* (Kameniar 1966) (in Ukrainian).
10. Pasichnyk M, *Istoriia Ukrainy: rozvytok derzhavnosti ta kultury [History of Ukraine: Development of State and Culture]* (UAD 2016) (in Ukrainian).
11. Pyrih R, *Ukrainska hetmanska derzhava 1918 roku. Istorychni narysy [Ukrainian Hetman State of 1918. Historical Essays]* (Instytut istorii Ukrainy 2011) (in Ukrainian).
12. Vovk Yu, *Orhanizatsiia, struktura ta kompetentsiia sudovykh orhaniv Ukrainiskoi Derzhavy (1918 r.) [Organization, structure and competence of the judicial bodies of the Ukrainian state (1918)]* (Svit 1999) (in Ukrainian).
13. Vynnychenko V., *Vidrodzhennia natsii (Istoriia ukrainskoi revoliutsii: marets 1917 r. – hruden 1919 r.) [The Revival of the Nation (History of the Ukrainian Revolution: Daisies of 1917 – December 1919)]* t 3 Doba hetmanshchyny [The Day of Hetmanate] (Dzvin 1920) (in Ukrainian).
14. Zakharchenko P, *Istoriia derzhavy i prava Ukrainy: pidruchnyk [History of the State and Law of Ukraine: Textbook]* (Atika 2005) (in Ukrainian).
15. – – *Selianska viina v Ukraini: rik 1918 [Peasant War in Ukraine: Year 1918]* (Nihlava 1997) (in Ukrainian).
16. Skoropadskyi P, *Spohady. Kinets 1917 – hruden 1918 [Memories. End of 1917 – December 1918]* (Filadelfiia 1995) (in Ukrainian).

Edited books

17. *Hetman P. P. Skoropadskyi. Ukrayna na perelome. 1918 hod: sbornyk dokumentov [Getman P. P. Skoropadsky. Ukraine is on the turn. 1918: Collection of Documents]* (Yvantsova O otv red y otv sost, Rosspen 2014) (in Russian).

Encyclopedias

18. *Radianska entsyklopediia istorii Ukrainy [Soviet Encyclopedia of the History of Ukraine]*, 1 t (Vyscha shkola 1969) (in Ukrainian).

Journal articles

19. Kalakura Ya, ‘Try obrazy Hetmanatu Pavla Skoropadskoho v ukrainskii istoriografii’ [‘Three Images of the Hetmanate of Pavlo Skoropadsky in Ukrainian Historiography’] (2013) 7 Natsionalna ta istorychna pamiat 56 (in Ukrainian).
20. Nesterenko V, ‘Natsionalna polityka Ukrainiskoi Derzhavy’ [‘National Policy of the Ukrainian State’] (2012) 17 Visnyk KNLU. Seriiia “Istoriia, ekonomika, filozofiiia” 88 (in Ukrainian).
21. Miroshnychenko M, “‘Zakon pro natsionalno-personalnu avtonomiiu’ Ukrainiskoi Narodnoi Respubliki: istorychne znachennia dlia suchasnoi konstytutsiino-pravovoi praktyky Ukrainy’ [‘The Law on National and Personal Autonomy of the Ukrainian People’s Republic: Historical Importance for Contemporary Constitutional and Legal Practice of Ukraine’] (2017) 3 Pravo Ukrainy 40 (in Ukrainian).
22. Orel Yu, ‘Ukrainizatsiia osvity u period vyzvolnykh zmahhan 1917-1920 rokiv’ [‘The Ukrainianization of Education during the Period of the Liberation Movements of 1917-1920’] (2017) 3-4 Arkhivy Ukrainy 13 (in Ukrainian).
23. ‘Z dumok hetmana Pavla Skoropadskoho’ [‘From the Views of Hetman Pavlo Skoropadsky’] (1947) 3 Holos Derzhavnyka I-II (in Ukrainian).

Петро Захарченко, Марія Мірошніченко

24. Zakharchenko P, “Korotkyi zvit pro diialnist Ministerstva yustytzii vid 3 travnia po 27 lyupnia 1918 r.” yak dzhereło do vyvchennia proektu reformuvannia sudovoi systemy v Ukrainskii Derzhavi’ [‘A Brief Report on the Activities of the Ministry of Justice from May 3 to July 27, 1918 as a Source for the Study of the Draft Reform of the Judicial System in the Ukrainian State’] (2013) 1-2 *Malyi i serednii biznes (pravo, derzhava, ekonomika)*. *Naukovo-praktychnyi zhurnal* 14-15 (in Ukrainian).

Dissertations

25. Stepaniuk A, ‘Kasatsiine provadzhennia u Derzhavnomu Senati Ukrainskoi Derzhavy (1918 r.): zakonodavche zabezpechennia ta sudova praktyka’ [‘Cassation Proceedings in the State Senate of the Ukrainian State (1918): Legislative Support and Judicial Practice’] (dys kand yuryd nauk, Nats akad vnutr sprav 2015) (in Ukrainian).

Newspaper articles

26. (*Derzhavnyi visnyk*, 29 Serpen 1918) (in Ukrainian).

Petro Zakharchenko
Mariia Miroshnychenko

POLITICAL AND LEGAL FOUNDATIONS UNDERLYING
THE NATIONAL POLICY OF THE UKRAINIAN STATE
OF HETMAN PAVLO SKOROPADSKYI (1918):
ON THE CENTENARY OF ITS ESTABLISHMENT

ABSTRACT. The authors actualize the issue of the historical past associated with the national policy formulated by Hetman Pavlo Skoropadskyi and his government during the times of the Ukrainian revolution of 1917-1921. The article analyzes the challenges within the framework of state-building and legal support of the process establishing the national statehood in 1918. An emphasis is given to the contradictory nature with which the national policy was formulated by P. Skoropadskyi himself and his government which was subjected to frequent modifications. On the one part, he declared the state-building principles which were underlain by the idea of protection of state sovereignty and independence, by the Ukrainian traditions of historical achievements, but on the other part – being a product of the Russian imperial system, he gravitated to its culture and the spiritual world created by it. The authors highlight primarily the public, visible, real aspects, firstly, those of legal and factual nature testifying to the real picture of state-building where the national element undoubtedly prevailed. The article offers numerous examples of organizational and legal support of this process and its external attributes related to practical activities of the Hetman and his administration.

Various areas of national and cultural state-building are analyzed, including the development of the judicial system, legislation, the establishment of international relations and etc. Particular attention is paid to the establishment of the judicial system, which became a logical continuation of its reforms initiated by the Ukrainian Central Rada. However, the course chosen by the predecessor did not find full support on the part of Skoropadskyi, he was rather an antagonist to that course. Thus, from the moment of

www.pravolia.com.ua

the coup d'état (April 29, 1918) to the day of proclamation of the sinister Charter of the Federation with Russia and, accordingly, abdication of power, he persistently promoted the idea of organizing the judicial system on the bases of the former Russian Empire adding the national content to it. His greatest achievement was the introduction of the State Senate as the highest judicial body of the Ukrainian State. The authors purposefully focus on the main provisions of the Law on the State Senate dated July 8, 1918 pointing to the intentions of the Hetman to establish a fair trial in the country. The analyzed content of this Law is eloquent evidence thereof.

The authors emphasize that during seven and a half months of the Hetman's stay in power he managed to outline the main lines of his national policy and adopt a number of legislative acts, but he was unable to implement all of his ideas within such a short time span. Modern Ukraine has recognized the merits of Pavlo Skoropadskyi allocating him a worthy place in the Pantheon of Ukrainian national heroes.

KEYWORDS: national policy; Hetman Pavlo Skoropadskyi; Ukrainian State; Ukrainian revolution.

Джунь В. В. Соціологія конституційного права : моногр. / В. В. Джунь. – К. : Вид. дім “Ін Юре”, 2018. – Кн. 2. Соціокультурні підстави європейського конституціоналізму. – 608 с.

Україна протягом століть перебуває під безпосереднім впливом європейської політичної та правової думки. На сучасному етапі розвитку Український народ намагається опанувати культурні досягнення Європи і реалізувати їх у власному державотворчому процесі. У книзі простежено становлення політичної культури державного владарювання в європейському цивілізаційному просторі та розкрито фундаментальні основи європейського конституціоналізму.